

Секція 4. Методи та засоби навчання як елементи системи забезпечення техногенної та пожежної безпеки

УДК 612.66

ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ТА ОБСЯГІВ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ

*Володимир АРХИПЕНКО, канд. пед. наук, доцент,
Дар'я ШАРІПОВА, канд. психол. наук, Арсен ІПІЄВ,
Олександр ДАНЬКІВ, курсант 3-го курсу,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля*

Розвиток системи управління не завжди відповідає рівню розвитку об'єкта управління. Відставання системи управління від системи підготовки фахівців ДСНС України відбувається з урахуванням суто локальних змін, які не дають бажаного результату, що вказує на необхідність додаткового вивчення та опрацювання питання змісту і обсягу компетентностей працівників оперативно-рятувальних структур і підрозділів. Саме тому необхідним стає заповнення прогалін у наукових і теоретично обґрунтованих, практично досліджених розвідках у галузі теорії і методики управління розвитком професійної компетентності фахівців ДСНС України. У зв'язку з цим багато дослідників [1; 2; 3] доходять спільної думки, що в наукових роботах наразі панують протиріччя і взагалі відсутній єдиний погляд щодо місця і значення підготовки цих фахівців у процесі розвитку їхньої професійної компетентності.

Вимоги сучасності до фахівців ДСНС України нині потребують докорінної перебудови системи фізичної підготовки, зважаючи на особливі та екстремальні умови їхньої професійної діяльності. Це зумовлено тим, що фахівець ДСНС України повинен:

- довготривалий час виконувати одноманітну роботу в умовах військового стану, яка відбувається в режимі високих емоційних, фізичних і психологічних навантажень;
- швидко, узгоджено і професійно виконувати поставлені завдання в умовах загрози життю і здоров'ю;
- миттєво реагувати на потенційну небезпеку;
- стійко переносити всі короткочасні й довготривалі фізичні і психологічні навантаження;
- уміти швидко переключатися, орієнтуватися для виконання наступних завдань, переборювати сонливість, утому і продуктивно працювати в будь-який час доби;
- об'єктивно оцінювати свої фізичні можливості відповідно до поставлених завдань на шляху їх виконання.

Зазначені вище вимоги корелюють із поняттям «професіоналізм», що в науковому доробку М. Вебера, Т. Парсона, П. Сорокіна, Н. Сторера та інших учених визначається як інтегративна характеристика діяльності фахівця, що виявляється в досягненні високих виробничих показників, особливостях професійної мотивації, прагнень, ціннісних орієнтацій, змісті праці для самої людини [4, с. 44]. При цьому головними характеристиками будь-якої професії ці вчені вважають: 1) відповідальність за збереження, передачу, використання і поширення спеціалізованої суми знань;

2) зацікавленість соціуму в результатах діяльності його членів, що гарантує власне існування професії і дієвість професійних інституцій; 3) відносну автономність професійної спільноти щодо залучення нових членів з метою їхньої підготовки та контролю за результатами; 4) наявність у самої професії форм винагороди, що виступають достатнім стимулом для фахівців і забезпечують у такий спосіб високу мотивацію до професійної кар'єри [4, с. 46, 47].

У цьому контексті «професійна компетентність» трактується, з однієї сторони, як сукупність прав фахівця відповідно до вироблених традицій і правових норм професійної організації, а з другої – як поле теоретичних питань і практичних ситуацій, які фахівець має розв'язувати за допомогою здобутих знань, методів і прийомів професії.

Можемо припустити, що пріоритет управлінської функції за умови реалізації компетентнісного підходу дозволяє спрогнозувати алгоритм упровадження цього підходу в управління розвитком професійної компетентності фахівців ДСНС України у процесі фізичної підготовки і виділити такі дії:

- 1) діагностика та аналіз стану фізичної підготовки фахівців ДСНС;
- 2) усвідомлення необхідності посилення пріоритету фізичних вправ силової спрямованості;
- 3) мотивація фахівців ДСНС до фізичної підготовки;
- 4) прийняття управлінського рішення: вибір стратегії і тактики управління розвитком професійної компетентності фахівців ДСНС у процесі фізичної підготовки; визначення змісту загальної та спеціальної фізичної підготовки; вибір форм і методів організації фізичної підготовки; забезпечення зворотного зв'язку між усіма суб'єктами управління розвитком професійної компетентності фахівців ДСНС у процесі фізичної підготовки;
- 5) організація фізичної підготовки шляхом посилення силової спрямованості цього процесу;
- 6) моніторинг результатів, аналіз і корекція стану фізичної підготовки;
- 7) самооцінювання отриманих результатів розвитку професійної компетентності фахівців ДСНС у процесі фізичної підготовки [5].

Як бачимо, визначальною категорією компетентнісного підходу є поняття «компетентність», яке науковцями досить плідно розробляється і різнобічно розглядається, а також поняття «компетенції», розгляду якого присвячена велика кількість робіт. В окремих наукових розвідках ці поняття диференціюються, в інших – ототожнюються як синонімічні. Наприклад, Дж. Равен визначає «компетентність» як умотивовану здатність, що необхідна для ефективного виконання конкретної дії в заданій предметній галузі, яка включає вузькоспеціалізовані знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Не випадково бути компетентним, на думку вченого, означає мати набір специфічних компетентностей різного рівня.

Дещо подібну точку зору мають експерти програми «DeSeCo» [153, с. 126] і визначають поняття «компетентності» як здатності успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти і виконувати поставлені завдання. За їхніми дослідженнями, до внутрішньої структури компетентності входять знання, пізнавальні і практичні вміння, навички, ставлення, емоції, цінності, етичні норми, мотивації.

Аналізуючи роботи українських та закордонних учених слід відмітити, що найбільшого поширення набуває визначення «компетентності» як сукупності знань і вмінь, що необхідні для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію. Можна помітити, що в наведених нами визначеннях виокремлюються такі сутнісні характеристики «компетентності»:

– ефективне використання здібностей, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність у відповідності до вимог робочого місця;

- володіння знаннями, уміннями і здібностями, що необхідні для роботи за фахом при одночасній автономності і гнучкості в частині розв'язання професійних проблем;
- розвинена співпраця з колегами і професійним міжособистісним середовищем;
- інтегроване поєднання знань, здібностей і установок, що є оптимальними для виконання трудової діяльності в сучасному професійному середовищі ДСНС України;
- здатність робити будь що добре, ефективно в широкому форматі контекстів із високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки, гнучкої й адаптивної реакції на динаміку обставин і середовища.

Нагадаємо, що в «Новому тлумачному словнику української мови» [7] термін «компетентний» буквально означає таке: 1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний.

Наголошено, що розвиток професійної компетентності прийнято оцінювати за допомогою критеріїв – якостей, властивостей, ознак об'єкта, який вивчається, що дають змогу зробити висновки про стан і рівень його розвитку. При цьому «показник» постає як ознака, що дає можливість виокремити найбільш суттєві аспекти професійної діяльності і здійснити їх адекватне оцінювання. У зв'язку з цим на підставі проведеного узагальнення науково-педагогічної і спеціальної літератури виділено мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-практичний, особистісно-професійний критерії та відповідні їм показники. Зокрема *мотиваційно-ціннісний критерій* дозволяє характеризувати мотиваційні установки фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій, що є дуже важливим і може бути класифікований як стрижневий при оцінюванні мотиваційно-ціннісної складової їхньої професійної компетентності. *Когнітивно-пізнавальний критерій* уможлиблює встановлення ступеня оволодіння теоретичними знаннями, що здобуті в ході професійної підготовки, і виступає базовим при визначенні рівня розвитку когнітивної складової професійної компетентності цих фахівців. *Діяльнісно-практичний критерій* слід урахувати для характеристики операціональної складової професійної компетентності фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій, що визначається здатністю використовувати набуті теоретичні знання при вирішенні завдань у надзвичайно складних і непередбачуваних обставинах. *Особистісно-професійний критерій* є визначальним для діагностики особистісної складової професійної компетентності, що виражається у професійно значущих якостях і набуває свого оптимального розвитку у процесі фізичної підготовки силового спрямування.

Зазначені критерії і показники враховано при визначенні високого, достатнього, середнього і низького рівнів розвитку професійної компетентності фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Так, *високий рівень розвитку* визначається: високим ступенем усвідомлення важливості й потреби фізичної підготовки у професійній діяльності; високорозвиненими знаннями, уміннями і навичками, що є показниками когнітивно-пізнавального і діяльнісно-практичного критеріїв професійної компетентності; здатністю контролювати й оцінювати власну діяльність із подальшою її корекцією, проявляти творчість та ініціативу за різних умов. Для *достатнього рівня* характерним є: такий ступінь осмислення мотивів і цілей фізичної підготовки, що дозволяє визначити їх вагомість для професійної діяльності; володіння систематизованими знаннями й уміннями їх застосування в типових екстремальних ситуаціях; здатністю взаємодіяти в колективі, але з деякими ускладненнями, якщо ситуація виявляється нетиповою; основними вміннями здійснювати контроль і оцінювання власної діяльності, яка не завжди потім коригується; частковою готовністю здійснювати творчу, нестандартну діяльність, активно проявляти власну ініціативу, самостійність. *Середньому рівню* притаманні: осмислення мотивів і цілей фізичної підготовки, що не повністю дозволяє визначити їх значущість для професійної

діяльності (при цьому спостерігається відсутність частини показників мотиваційно-ціннісного критерію); посереднє володіння професійними знаннями, уміннями і навичками, недостатня впевненість у власних професійних можливостях, не завжди адекватне оцінювання власної діяльності; часткова відсутність потреб у її подальшій корекції та вдосконаленні; несистематизовані знання, уміння і навички. При *низькому рівні* спостерігаються: недостатній інтерес до професійної діяльності; переважання прагматичних мотивів діяльності; відсутність сформованої системи професійно значущих знань, умінь і навичок; низьке оцінювання результатів власної діяльності; майже повна відсутність потреб у її подальшому вдосконаленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коновалов В. В. Формування мотивації до навчання військово-прикладних вправ у курсантів нечисленних спеціальностей університету цивільного захисту МНС України / В. В. Коновалов, О. Г. Піддубний, А. І. Полтавець // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. за ред. С. С. Єрмакова. – Харків : ХДАДМ (ХХІІІ), 2013. – № 3. – С. 31–35.
2. Кучеренко А. А. Педагогічні основи вдосконалення професійної підготовки прикордонників в умовах службової діяльності : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / А. А. Кучеренко. – Хмельницький, 2005. – 16 с.
3. Овчарук І. С. Система фізичної підготовки майбутніх фахівців з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення / І. С. Овчарук. – Львів, 2008. – 21 с.
4. Кропотова Н. Чотири аспекти професії як соціокультурного феномену / Н. Кропотова // Вища школа. – 2010. – № 3–4. – С. 44–50.
5. Архипенко В. О. Управління розвитком професійної компетентності фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій у процесі фізичної підготовки Україна, Черкаси / В. О. Архипенко // автореферат 2015. – 23 с.
6. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти України. – К. : К.І.С, 2003. – 295 с.
7. Новий тлумачний словник української мови (у 3 томах). – Т.1 : А–К / Укладачі : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Вид-во «АКОНІТ», 2006. – 926 с.

УДК 378.091.33

ЦИФРОВИЙ ПІДРУЧНИК ДЛЯ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ БЕЗПЕКИ: ОСВІТНІЙ ТРЕНД ЧИ ВИМОГА ЧАСУ?

Руслана АТАМАНОВА,

*Вище професійне училище Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності, м. Вінниця*

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну одним із головних пріоритетів стало питання безпеки. Особливо гостро це питання постало в галузі освіти: починаючи від створення безпечного освітнього простору для учасників освітнього процесу до навчання формування безпечної культури поведінки.

Поняття безпеки та культури безпечної поведінки потрібно формувати починаючи із раннього дитинства, адже здоров'я і життя дітей це найцінніше, особливо під час воєнного стану. Держава працює в цьому напрямку і тому, завдяки спільним зусиллям ДСНС та МОН, з вересня 2022 року розпочався старт проекту «Класи безпеки» в регіонах України та надано рекомендації щодо їх створення та функціонування у закладах освіти. Метою таких класів є виховання та навчання дітей різного віку правил безпечного життя через інформаційно-просвітницьку діяльність з питань пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту в цілому, засвоєння алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру [1].